

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)

“20” листопада 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
за освітньою програмою професійного спрямування
«Економіка, планування та управління бізнесом»

на тему: **«Перспективи розвитку сільськогосподарської галузі в регіоні
(на прикладі Одеської області)»**

Виконавець:

студентка ФЕУП

Гербиш Валентина Геннадіївна _____
/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н, професор

Сментина Наталія Валентинівна _____
/підпис/

Одеса 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ.....	7
1.1. Місце та роль сільськогосподарської галузі в економіці держави та особливості її функціонування.....	7
1.2. Методичні підходи до аналізу галузі сільського господарства.....	13
1.3. Способи та форми регулювання сільського господарства на державному та регіональному рівнях: український та зарубіжний досвід.....	19
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	28
2.1. Визначення основних векторів розвитку сільськогосподарської галузі регіону.....	28
2.2. Аналіз головних засад державного регулювання сільськогосподарської галузі.....	39
2.3. Чинники формування сталого розвитку сільського господарства в регіоні...	52
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ.....	63
3.1. Основні проблеми ефективного функціонування сільськогосподарської галузі Одеської області та напрями їх вирішення.....	63
3.2. Перспективні напрями розвитку сільського господарства.....	70
3.3. Моделювання ефективності впровадження управлінських заходів для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі регіону.....	77
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Актуальність теми. Аграрний сектор України, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу і в певній мірі економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки і створює соціально-економічні умови сільського розвитку. Україна має значні можливості та потенціал у даній сфері діяльності. Велику частину території країни займає унікальний родючий чорнозем, загальна кількість трудових ресурсів в кілька разів більше ніж в багатьох країнах Європи. Але при цьому Україна залишається імпортером сільськогосподарської продукції, і основна причина полягає в недосконалоості техніко-технологічної бази та неефективному управлінню галуззю. Досьогодні використовуються засоби виробництва, розроблені і впроваджені в АПК в кінці минулого століття. На разі, маючи значний обсяг ресурсів, АПК України знаходиться все ще в кризовому стані. З усього працездатного населення країни 13% зайняті в сільському господарстві. Але відсталість техніко-технологічної бази призводить до того, що втрати врожаю досягають 25-30%, питомі витрати в кілька разів перевищують відповідні показники в Європі і США. Останні роки сільське господарство України демонструє послідовне зростання і ставить рекорди за окремими показниками. Варто зазначити, у 2019-2020 маркетинговому році Україна досягла історичних рекордів: 98 млн тонн склало виробництво зернових та олійних культур, яке протягом останніх трьох років перевищувало позначку 90 млн тонн, а 5 років тому було на рівні лише 64 млн тонн; 62 млн тонн збіжжя відправлено на зовнішні ринки, при цьому порівняно з минулим роком експорт пшениці зріс на 31%, кукурудзи – на 1%, ячменя – на 35%.

При цьому середня врожайність пшениці в Україні складає 4 т/га (у Франції 8 т/га), а кукурудзи 7 т/га (в США в штаті Айова з подібним кліматом – 12 т/га). Тому в Україні є значний потенціал до збільшення врожайності культур та валового збору врожаїв зернових.

Україна входить до п'ятірки провідних країн експортерів зернових за всіма основними зерновими культурами, а за грошовою оцінкою 2019 року наша країна посіла друге місце за експортом зернових після США з показником \$9,6 млрд, випередивши за цим показником Аргентину (\$9,3 млрд) та РФ (\$7,9 млрд).

Прогнози розвитку агросектора в 2021 році також позитивні. Він став провідною галуззю (якщо не сказати донором) для відновлення національної економіки. Більш того, агросектор фактично формує економічний профіль країни. Потенційно Україна може вийти на виробництво 100 млн. тонн зернових на рік.

Тому постає необхідність в аналізі основних перспектив розвитку галузі (на прикладі Одеського регіону) та конкретних напрямків діяльності, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі.

Аналіз головних аспектів вищевказаних проблем наведено в багатьох працях українських та зарубіжних вчених, до яких слід віднести наступних: С. В. Мішина, В. Г. Андрійчук, Г. Є. Бистров, М. І. Козир, О. О. Погрібний, С. М. Чистов, О. М. Бородіна та ін. Зокрема, значна увага щодо проблем та основних напрямків розвитку сільського господарства приділяється у наукових дослідженнях Н. В. Сментини, що були виконані у співавторстві з іншими викладачами кафедри економіки, права та управління бізнесом Одеського національного економічного університету.

Мета кваліфікаційної роботи – теоретичні, методичні та прикладні аспекти оцінювання перспектив розвитку галузі сільського господарства в регіоні.

Досягнення вищенаведеної мети, обумовило необхідність послідовного вирішення таких **завдань**:

- визначити особливості функціонування сільськогосподарської галузі, з'ясувати її місце та роль в економіці держави;
- з'ясувати основні методичні підходи аналізу галузі;
- розглянути способи та форми регулятивної діяльності державних органів у сільському господарстві;

- проаналізувати головні вектори розвитку сільськогосподарської галузі Одеського регіону;
- оцінити політику державного регулювання галузі в регіоні;
- обґрунтувати чинники формування сталого розвитку сільського господарства в регіоні;
- визначити основні проблеми ефективного функціонування сільськогосподарської галузі Одеської області та напрями їх вирішення;
- розглянути перспективні напрями розвитку сільського господарства;
- запропонувати головні стратегічні завдання з підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі регіону;
- здійснити моделювання ефективності впровадження управлінських заходів для підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі регіону.

Об’єкт дослідження – це процес оцінки перспектив розвитку галузі сільського господарства Одеської області.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних аспектів оцінювання перспектив розвитку галузі регіону та формування пропозицій відносно шляхів їх підвищення.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у кваліфікаційній роботі завдань використано такі методи: загальнонаукові (аналогія, системний аналіз, формалізація), а також логічної абстракції (аналіз і синтез, індукція та дедукція для узагальнення теоретичних засад управління сільськогосподарською галуззю з огляду на український та зарубіжний досвід); економіко-математичні (факторний, системно-структурного аналізу); економіко-статистичного аналізу (табличний, графічний, групування, класифікації) для більш детального розгляду конкретних показників; маркетингові (SWOT-аналіз, спостереження, опитування) для формування повного розуміння стану галузі; експертної діагностики (ранжирування, порівняння, оцінювання) для співставлення окремих показників в розрізі окремих регіонів, сфер, структур.

Інформаційна база дослідження. В якості інформаційної бази виступали нормативно-правові акти, що регулюють розвиток сільськогосподарської галузі, у т.ч. в регіоні, монографії та наукові праці українських та зарубіжних вчених з проблематики розвитку сільськогосподарської галузі, офіційні матеріали Одеської обласної державної адміністрації, дані щорічної звітності сільськогосподарських підприємств регіону до головного управління статистики.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (62 найменування), 3-х додатків. Загальний обсяг роботи становить 104 сторінки. Основний зміст викладено на 93 сторінках. Робота містить 24 таблиці, 18 рисунків.

Публікації та апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на VII Міжнародній науково-практичній конференції (м. Одеса, 25-26 вересня 2020 р.). За результатами обговорення опубліковано наукову роботу: *Особливості управління сільським господарством на регіональному рівні. Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25-26 вересня 2020 р.). Одеса: «Принт бистро», 2020. С. 26-29.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджуються теоретичні, методичні та прикладні аспекти оцінювання перспектив розвитку галузі сільського господарства в регіоні та зроблено наступні висновки:

1. Визначено, що сільське господарство є стратегічною галуззю в економіці країни та являє собою комплекс підгалузей (землеробство, тваринництво, рибальство, лісове господарство, промисли), пов'язаних з розробкою (збором, видобутком) рослинних і тваринних ресурсів.

2. Досліджено, що провідною ланкою сільського господарства є рослинництво, що має значні перспективи для розвитку завдяки наявності таких переваг як родючі ґрунти (третина світових запасів чорноземів), сприятливі кліматичні умови, наявність достатньої кількості трудових ресурсів. Рослинництво забезпечує населення продуктами харчування та інші галузі промисловості сировиною.

3. З'ясовано, що основними об'єктами при аналізі сільськогосподарської галузі є валова продукція, стан та обсяг земельного фонду, вартість понесених витрат, якість та кількість виготовленої продукції, фінансові та економічні показники діяльності підприємств. При цьому сучасні методи оцінки галузі сільського господарства включають в себе аналіз структури сільськогосподарської галузі, співвідношення основних показників економічної ефективності кожного сектору та моделювання планованих результатів функціонування галузі.

4. Розглянувши норми й методи регулятивної діяльності державних органів виявлено, що серед інструментів впливу держави на функціонування галузей національної економіки виділяють прямі та непрямі методи регулювання, зокрема за засобами впливу розрізняють правові, адміністративні, економічні та пропагандистські.

5. Проаналізувавши головні тенденції та особливості розвитку сільськогосподарської галузі Одеського регіону можна стверджувати, що він є важливою ланкою агропромислового комплексу України. Головним природним

багатством Одеської області є її земельні ресурси, представлені переважно чорноземними ґрунтами з високою природною родючістю та теплий степовий клімат, які формують високий агропромисловий (сільськогосподарський) потенціал регіону. Природні умови сприятливі для вирощування озимих зернових, кукурудзи, ячменю, соняшнику, винограду і впливають на регіональну спеціалізацію і організацію сільськогосподарського виробництва.

6. У рослинництві Одеського регіону провідне місце займає зернове господарство. В межах якого вирощують озиму пшеницю, кукурудзу, ячмінь, просо, рис, рапс. На основі зернового господарства працює борошномельно-круп'яна промисловість. Динаміка зміни врожайності основних сільськогосподарських культур відображається позитивною тенденцією протягом останніх років, зокрема відбувається збільшення площ, призначених для вирощування продукції. За площами під виробництво зернових та зернобобових Одеська область займає перше місце серед інших областей – 7,9 % від всіх площ, проте за врожайністю – останнє.

7. Основними видами продукції тваринництва Одеського регіону є м'ясо, молоко і яйця птиці всіх видів. За обсягами виробництва даної продукції Одеська область займає останні місця серед інших регіонів України. Помітна тенденція зниження кількості поголів'я худоби за останні роки.

8. Оцінено політику державного регулювання сільськогосподарської галузі в регіоні. Так, у даній сфері затверджено певний перелік програм задля сприяння розвитку та підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Програми направлені на підтримку рослинництва та тваринництва, зокрема на впровадження інноваційних процесів ведення господарства, підтримку окремих виробників продукції. По Україні закладено 4,24 млрд. грн. на реалізацію програм підтримки розвитку АПК. Програми направлені на підтримку рослинництва та тваринництва, зокрема на впровадження інноваційних процесів ведення господарства, підтримку окремих виробників продукції. За попередній 2019 рік на підтримку галузей АПК в Україні було виділено 5963,223 млн. грн., проте використано з них лише 4562,906 млн. грн. А на розвиток галузей сільського

господарства в Одеській області в 2019 році було виплачено 3-6 % від загального обсягу коштів.

9. Обґрунтовано те, що основними факторами розвитку сільського господарства в регіоні є: сприятливі природно-кліматичні умови; висока родючість ґрунтів, що сприяє підвищенню урожайності земельних угідь; переважно рівнинна місцевість, що спрощує процес обробітку земель; наявність значної частини сільського населення, що забезпечує галузь робочою силою; розвинена мережа транспортної інфраструктури (водна, залізнична, автомобільна); значний природно-ресурсний потенціал, що створює сприятливі умови для виробництва основних видів продукції необхідних для забезпечення продуктами харчування населення регіону та країни.

10. Визначено головні проблеми сільськогосподарської галузі Одеської області. До яких слід віднести проблеми виробничого, технологічного, фінансового та обслуговуючого блоків, а саме:

- застаріла матеріально-технічна база;
- незадовільна якість продукції та її низька конкурентоспроможність;
- орієнтація переважно на сировинне виробництво, незначна кількість переробних підприємств;
- низький рівень розвитку інноваційних процесів;
- великий обсяг відходів при виробництві;
- неоптимальне використання сільськогосподарських угідь;
- недоспоживання населенням особливо важливих продуктів харчування;
- низька конкурентоспроможність національного виробника.

11. Обґрунтовано, що Одеська область має значний потенціал для розвитку, зокрема в галузі рослинництва. За розрахунками вітчизняних вчених, Україна має всі можливості для збільшення виробництва зерна більше ніж в два рази, що призведе до збільшення експорту, підвищення можливостей переробної галузі, розвитку підприємств галузі за рахунок нових грошових потоків.

12. Запропоновано ряд заходів задля розвитку сільськогосподарської галузі в регіоні по реструктуризації та оновленню сільськогосподарських підприємств, введенні нових форм господарювання, проведенні ефективної політики підтримки з боку держави, покращенні інвестиційного клімату в країні та стимулюванні розвитку основних напрямків галузі в регіоні, що призведе до виходу сільського господарства регіону на новий, більш конкурентоспроможний рівень та підвищить загальне економічне становище Одеської області. На сільське господарство відводиться близько 10-16 відсотків від загальних інвестицій в економіку області, що свідчить про перспективність даної галузі. Задля розвитку сільськогосподарської галузі в регіоні необхідно провести ряд заходів по реструктуризації та оновленню сільськогосподарських підприємств, введення нових форм господарювання, проведення ефективної політики підтримки з боку держави, покращення інвестиційного клімату в країні та стимулювання розвитку основних напрямків галузі в регіоні. Необхідно створювати умови для вирощування нішевої продукції, такої як батат, спаржа, шафран, що отримують популярність в країнах Європи впродовж останніх років.

13. Побудовано модель розвитку галузі на найближчі два роки та подано основні шляхи підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ксенофонт. Сократические сочинения [пер., вступ. статья и примеч. С. И. Соболевского]: Комплект, 1993. 425 с.
2. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. Аграрна економіка і ринок. Тернопіль: "Збруч", 2003. 305 с.
3. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Глобальний аналіз базових макроекономічних показників України (2013-2017 рр.). URL: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/globalnyj-analiz-bazovyh-makroekonomichnyh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2017-rr>
5. Долгов Н. И. Насколько важную роль играет сельское хозяйство в современной мировой экономике. *Инновационная экономика*: материалы междунар. науч. конф. Казань: Бук, 2014. 50 с.
6. Україна цьогоріч зібрала рекордний урожай зерна. ТСН. URL: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/ukraina-v-etom-godu-sobrala-rekordnyy-urozhay-zerna-1268376.html>.
7. Голомша. Н. Є. Конкурентоспроможність сільського господарства України: можливості та фактори зростання. *Науково-виробничий журнал: Інноваційна економіка*. Тернопіль. 2017. № 4. С. 67-71.
8. Manual on the Economic Accounts for Agriculture and Forestry EAA/ EAF 97 /Rev. 1.1/. European Commission. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000. 181 p.
9. Мішина С. В., Мішин О.Ю. Аналіз у галузях виробництва і послуг : навч. посібн. Харків: ХНЕУ, 2008. 240 с.
10. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК : учеб. пособ. Киев: Новое знание, 2006. 652 с.

11. Елисеева И.И., Юзбашев М.М. Общая теория статистики: учебник. Москва: Финансы и статистика, 2007. 656 с.
12. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с.
13. Цюпко Сергей Викторович. Экономико-математические модели прогнозирования развития сельского хозяйства Украины: Авт. дис. канд. экон. наук. Київ: Національний аграрний ун-т., 2001. 421 с.
14. Про затвердження регіональної Програми розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2019-2023 роки «Аграрна Одещина». URL: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/49-21-VII.pdf>.
15. Бистров Г. Є., Лук'яненко В. Е., Бистров Г. Є. Аграрне право: підручник. Ульяновськ, 2012. 130 с.
16. Козир М. І. Аграрне право: підручник. Київ: 2010. 125 с.
17. Погрібний О. О. Аграрне право України : підручник Київ: Істина, 2007. 448 с.
18. Небоженко Т. Т. Діагностика проблем державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія : Економічні науки.* 2016. № 2. С. 107-112.
19. Чистов С. М., Никифоров А. Є., Куценко Т. Ф. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 440 с.
20. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
21. Федуняк І. О. Використання державних інструментів для регулювання аграрного ринку України. URL: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Vkhnau_Ekon/2009_11/pdf/11_41.pdf.
22. Маслова. И.А. Концептуальные основы государственного регулирования развития сельского хозяйства и государственной поддержки как источника финансирования. *Управленческий учет.* 2011. №4. С. 79-85.

23. Бородіна О. М., Геєць В. М., Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. Київ: НАН України, Ін-т екон. та прогнозув., 2012. 56 с.

24. Березіна Л. М. Світовий досвід державного регулювання АПК: уроки для України. *Наук. вісник ЛНАУ*. 2010. №16. URL: http://www.archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvlnau/ekon/2010_16/Beresina.pdf

25. Алейнікова О. В. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитку АПК. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 131–136.

26. Одеська область. *Україна сьогодні*. URL: <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Odesa>.

27. Стан сільського господарства. *Головне управління статистики в Одеській області*. 2019. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

28. Рослинництво. Сільське господарство України. Статистичний збірник. *Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

29. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах. *Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

30. Тваринництво. Сільське господарство України. Статистичний збірник. *Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

31. Поголів'я худоби та птиці на 1 січня, тис. голів. *Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області*. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

32. Сільське, лісове та рибне господарство. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств. *Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області*. – URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

33. Сільське, лісове та рибне господарство. Виробництво культур зернових і зернобобових у підприємствах по містах обласного значення та районах. *Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області*. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

34. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери: монографія. Ужгород: ІВА, 2016. С. 62-70.

35. Регіональна програма розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2019-2023 роки. *Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5e32f84419dbb.pdf>.

36. Пресслужба Міністерства аграрної політики та продовольства України. *Офіційна інтернет сторінка Міністерства аграрної політики та продовольства України*. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-2019-subyektam-gospodaryuvannya-splacheno-575-mln-grn-dotacij-za-zakuplenih-pleminnih-tvarin-ta-genetichni-materiali>.

37. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. *Офіційна інтернет сторінка Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=69cc250d-a101-4bf7-9c4e-257f61c2625f&title=IgorPetrashko-UriadNapravivBilshePivmiliardaGrnNaPogashenniaZaborgovanostiPeredAgrariiamiZa2019-Rik>.

38. Держпідтримка аграріїв: хто отримав найбільше дотацій у 2017-2019 роках. *Офіційна інтернет сторінка аналітичного порталу «Слово і діло»*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/28/infografika/finansy/derzhpidtrymka-ahrariyiv-xto-otrymav-najbilshe-dotaczij-2017-2019-rokax>.

39. Державна програма компенсації вартості придбаної техніки. *Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації*. – URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b30dc801559f.pdf>.

40. Державна підтримка садівництва та виноградарства. *Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b30dc801559f.pdf>.

41. Державна підтримка тваринництва. *Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b30dc801559f.pdf>.

42. "Інформація щодо фінансування програм підтримки розвитку АПК у 2020 році". *Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5c94b0b00fb74.pdf>.

43. Закон "Про сільськогосподарську кооперацію". *Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/196317.html>

44. Структура зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією в Одеському регіоні в 2018 році. *Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області*. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

45. Галушко В.П. Пріоритетні напрями розвитку АПК України. *Економіка АПК*. 2016. № 12. С. 6-12.

46. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2019 році. *Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

47. Стан родючості ґрунтів України. *Офіційна інтернет сторінка Міністерства аграрної політики та продовольства України Державна установа «Інститут охорони ґрунтів України»*. URL: <http://uabio.org/img/files/Events/pdf/2-yuri-kryvda-workshop-agro-residues-27092018-small.pdf>.

48. Олійник Т. І. Державна підтримка аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2015. №7. С. 80-86.

49. Чисельність наявного населення України. *Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України.* URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/2019/zb/06/zb_chnn2019xl.xls.

50. Перспективи-2020: чого чекати українському АПК в новому році URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1426443-perspektivi-2017-chogo-chekati-ukrayinskomu-apk-v-novomu-roci>.

51. Варченко О. М., Даниленко А. С. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства. *Економіка та управління АПК: Збірник наукових праць. Білоцерк. нац. аграр. Ун-т.* 2016. Вип. 8 (95). С. 5-10.

52. Саблук П. Т., Калетнік Г. М., Кваша С. М., Власов В. І. Національна доктрина продовольчої безпеки в Україні. *Економіка АПК.* 2017. № 8. С. 3-12.

53. Баланси споживання основних продуктів харчування. Сільське господарство України. *Статистичний збірник. Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України.* URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

54. Карпов В. А., Ковальов А. І., Сментина Н. В. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року: монографія/ Одеса: Астропринт, 2011. 110 с.

55. Пасхавер Б.Й., Молдаван Л.В., Шубравська О.В. Основні проблеми розвитку сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК.* 2012. № 9. С. 3-9.

56. Як працюють аграрні кооперативи в різних країнах. URL: <http://carefield.com.ua/blog/id/jak-pracjujutagrarni-kooperativi-v-riznih-krajinah-136>

57. Манжура О.В. Аграрна кооперація: досвід Європейського союзу для України. *Управління розвитком.* 2015. № 1(179). С. 15–20.

58. Міценко Н.Г., Смик О. С. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2009. Вип. 19.3. С. 243-247.

59. Частка регіонів у загальному виробництві продукції сільського господарства у 2018 році. *Сільське господарство України. Статистичний збірник. Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України.* URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf.

60. Переработка как дополнительный доход : основные преимущества и вызовы для аграриев URL: Режим доступа: <http://www.bakertilly.ua/ru/news/id705>.

61. В Украине хотят создать мировой резерв зерна URL: <https://glavred.info/economics/50803-v-ukraine-hotyat-sozdat-mirovoy-rezerv-zerna.html>

62. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2019 роки . *Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області.* URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.